

MONARHIA HABSBURGICĂ

(1848-1918)

Volumul V

Politica externă:
instituții, personalități, alianțe

Ediție în limba română coordonată și îngrijită de Rudolf Gräf

Traducere de Rudolf Gräf și Nicolae Teșculă

ACADEMIA ROMÂNĂ
Centrul de Studii Transilvane
POLIROM
2022

Colecția *Historia* este coordonată de Mihai-Răzvan Ungureanu.

Volumul cuprinde o selecție de texte din seria DIE HABSBURGERMONARCHIE 1848-1918, editori Adam Wandruszka și Peter Urbanitsch.

Vol. VI: *Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen*

Copyright © Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 1973-1987
All rights reserved.

© 2022 by Editura POLIROM și Academia Română, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Anton von Werner (1843-1915), *Congresul de la Berlin, 13 iulie 1878* (1881, ulei pe pânză)

www.centruldestudiiitransilvane.ro

Centrul de Studii Transilvane
Cluj-Napoca, Str. Mihail Kogălniceanu nr. 12-14, et. 5

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700505
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A,
sc. 1, et. 1, sector 4, 040031

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

Monarhia Habsburgică: (1848-1918) / coord. și îngrij. ed. românești de Rudolf Gräf. – Cluj-Napoca: Editura Academia Română. Centrul de Studii Transilvane; Iași: Polirom, 2020-6 vol.

ISBN 978-973-46-8316-1

Vol. 5: *Politica externă: instituții, personalități, alianțe* / trad. de Rudolf Gräf și Nicolae Teșculă. – 2022. – Conține bibliografie. –

ISBN 978-606-038-031-3. – ISBN 978-973-46-9241-5

- I. Gräf, Rudolf (coord.; ed.; trad.)
- II. Teșculă, Nicolae (trad.)

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i> (Rudolf Gräf)	7
Cadrul organizațional-juridic și social al politicii externe a Monarhiei	
Habsburgice (1848-1918) (<i>Helmut Rumpler</i>)	13
Austria(-Ungaria) între marile puteri (<i>Francis Roy Bridge</i>)	127
Germania și Monarhia Habsburgică (1848-1918) (<i>Jiří Kořalka</i>)	291
<i>Referințe bibliografice</i>	439
<i>Contributori</i>	499

S-a dovedit însă că pericolul tot mai mare al unui război a apropiat marile puteri. În decembrie, îngrijorarea lor a crescut până în punctul de a accepta cu bunăvoință propunerea lui Grey de a organiza o conferință informală a ambasadurilor la Londra; ei urmau să ajungă la un acord cu privire la aspectele viitoarei soluții pentru Peninsula Balcanică ce priveau marile puteri. Concertul pe care Berchtold încercase fără succes să-l lanseze încă din primăvară a apărut brusc¹. La prima întâlnire din 13 decembrie, rușii și-au dat seama că partenerii lor din Antantă nu aveau niciun interes să lupte pentru existența unui port sârbesc, iar cele șase puteri au convenit că teritoriul viitorului stat albanez ar fi trebuit să se extindă din Muntenegru în nord până în Grecia în sud. Încrederea lui Berchtold în diplomația Concertului părea justificată și promițătoare pentru viitor.

Speranțele lui Berchtold s-au spulberat însă în anul următor. S-a dovedit că grupurile de putere europene au fost factorul decisiv în diplomația Concertului. În ceea ce privește eliberarea unui port pentru Serbia, austriecii își datorau victoria faptului că Rusia era izolată, în timp Austro-Ungaria era susținută de aliații ei; dar când conferința ambasadurilor a început să discute granița de est a Albaniei, situația s-a inversată. Grey și francezii au considerat că a venit rândul Austro-Ungariei să renunțe la o serie de orașe controversate de la granița de est, deoarece Rusia și Serbia au renunțat la port. Întrucât toate erau orașe comerciale importante pentru viabilitatea viitorului stat albanez, Berchtold a luptat cu încăpățânare pentru fiecare oraș. Italia i-a oferit un anumit sprijin împotriva pretențiilor grecești din sud, dar împăratul german nu a dorit deloc să poarte un război pentru a împiedica Serbia să ocupe ceea ce el numea „pășunile pentru caprele din Skutari”². Germanii nu erau interesați nici să sprijine eforturile Austro-Ungariei pentru un acord comercial cu Serbia³; după „războiul porcilor”, ei au preluat o mare parte din fostul comerț austriac și au dorit acum să profite de oportunitatea relațiilor comerciale cu Macedonia sârbă. Până la urmă, marile puteri i-au permis Serbiei să folosească liber un port pe coasta albaneză – ceea ce a pus capăt speranțelor austriece de a ghida „drumul spre vest” al Serbiei prin Monarhie. În general, modul în care a lucrat Concertul la Londra a zguduit serios încrederea Austro-Ungariei în această metodă de diplomație.

1. Richard J. Crampton, *The Hollow Détente. Anglo-German Relations in the Balkans, 1911-1914* (Londra, 1979).

2. Citat după Robert A. Kann, „Kaiser Wilhelm II. und der Thronfolger Erzherzog Franz Ferdinand in ihrer Korrespondenz”, în *Erzherzog Franz Ferdinand Studien*, pp. 46-85, aici p. 77.

3. Fritz Klein, „Politische und wirtschaftliche Interessen in der Balkanpolitik Deutschlands und Österreich-Ungarns 1912”, în Fritz Klein (coord.), *Neue Studien zum Imperialismus vor 1914* (Berlin/Est, 1980), pp. 109-134.

Încrederea a fost subminată când s-a demonstrat că, deși a luat o decizie în favoarea Austro-Ungariei, Concertul nu a putut s-o aplice. Berchtold a acceptat doar cererea ca un număr mare de orașe albaneze recunoscute să fie acordate Serbiei și Muntenegrului, cu condiția ca cel mai important dintre ele, Skutari (Iskodra, Shkodër) să rămână albanezilor. Cu toate acestea, muntenegrenii, în ciuda avertismentelor repetate din partea marilor puteri, au preluat în 23 aprilie portul Skutari, iar o demonstrație a flotei nu a fost în măsură să-i alunge. Austriecii au amenințat că vor ataca Muntenegrul, iar armatele din Bosnia, Herțegovina și Dalmația au fost puse pe picior de război. Criza era gravă, acțiunile războinice împotriva Muntenegrului ar fi dus inevitabil la confruntări cu trupele sârbe din zonă; Rusia anunțase că nu va tolera un atac austriac asupra Serbiei. Acest pericol nu l-a descurajat deloc pe Franz Joseph; și Conrad ar fi salutat războiul pentru a-și regla conturile cu statele slave din sud¹. Însă, în cele din urmă, Consiliul de Miniștri a militat pentru moderație. Pe 3 mai, Franz Joseph și Berchtold au decis – împotriva sfatului celorlalți miniștri – să trimită o telegramă de avertizare, nu un ultimatum formal Muntenegrului. Acest lucru și pregătirile amenințătoare pentru război ale Monarhiei au fost suficiente. Pe 5 mai, muntenegrenii s-au retras din Skutari în grabă, iar criza s-a încheiat. Dar importanța sa a depășit evenimentul. Berchtold s-a referit la incident în cadrul Consiliului de Miniștri din octombrie pentru a demonstra incapacitatea Concertului European în fața eficacității unei abordări unilaterale.

Această interpretare poate fi o simplificare excesivă. Berchtold ar fi făcut bine să se gândească dacă succesul său la Skutari putea avea o altă cauză: puterile nu doreau să se opună unei acțiuni unilaterale a Austro-Ungariei întrucât, în definitiv, aceasta dorea aplicarea unei decizii cu care toate erau de acord. În cazul afirmării unui interes particular austriac, amploarea sprijinului din partea altor puteri era decisivă pentru succesul politicii lui Berchtold, indiferent dacă își conducea politica independent sau în cadrul Concertului.

În cursul verii lui 1913, cu o disperare sporită, Berchtold a încercat să rezolve ceva acolo unde Concertul evident a eșuat, astfel încât să oprească ascensiunea triumfală a Serbiei, care amenința echilibrul puterilor în Peninsula Balcanică și totodată liniștea provinciilor slave din sud ale Monarhiei. Berchtold a avut ideea de a încuraja Bulgaria – care acum era implicată într-o dispută cu Serbia privind împărțirea prăzii din Macedonia – pentru a opri o altă înaintare a Serbiei². Dar

1. Horst Brettner-Messler, „Die Balkanpolitik Conrad von Hötendorfs von seiner Wiederernennung zum Chef des Generalstabes bis zum Oktoberultimatum 1913”, *MÖStA* 20 (1967), pp. 180-227; J.D. Treadway, *The Falcon and the Eagle. Montenegro and Austria-Hungary 1908-1914* (West Lafayette, 1983).
2. Idris Rhea Traylor Jr., „The Double-Eagle and the Fox: The Dual Monarchy and Bulgaria 1911-1913”, teză de doctorat (Ann Arbor, 1965).

situația internațională a împiedicat această încercare de politică unilaterală, la fel cum împiedicase diplomația Concertului. În pofida alianțelor sale, Monarhia era practic la fel de izolată ca în anii 1860. Românii, plini de o gelozie fanatică față de Bulgaria, erau susținuți din toată inima de Wilhelm al II-lea, dar și de Franz Joseph și Franz Ferdinand. Eforturile lui Berchtold de a se realiza o apropiere româno-bulgară cu ajutor german și italian au rămas fără răspuns și nu au dus la nimic. Când bulgarii au contestat Serbia și Grecia la sfârșitul lunii iunie și au declanșat astfel Al Doilea Război Balcanic, România a intervenit de partea Serbiei. Acest lucru i-a dat politiciii lui Berchtold lovitura fatală. Chiar și când, în acea situație disperată, bulgarii au instalat un guvern austrofil și au căutat sprijin la Viena, acesta nu a putut fi acordat fără a sacrifica alianța cu românii; și în niciun caz cei doi împărați, mai ales Franz Ferdinand, nu au vrut să ia în considerare acest lucru. Situația internațională l-a învins complet pe Berchtold.

Încercarea lui Berchtold de a face manevre în afara Concertului a dus așadar la o schimbare suplimentară, în detrimentul Austro-Ungariei, a echilibrului din Peninsula Balcanică când statele din Balcani au semnat, pe 10 august, Tratatul de Pace de la București. Bulgaria, singura țară balcanică cu care Monarhia nu a avut niciun conflict de interese, a fost redusă în mare măsură, în timp ce Serbia și Grecia, dușmanii declarați ai Austro-Ungariei, și protejatul său albanez au ieșit din război cu un teritoriu mai mare și o mai mare încredere de sine decât oricând. Tratatul în sine era suficient de umilitor, dar Germania a eliminat orice speranță a lui Berchtold de a convinge marile puteri să îl revizuiască. Monarhia nu a fost în măsură să-și aplice vechea pretenție de a avea un cuvânt de spus în reprojectarea hărții Peninsulei Balcanice. Întreaga afacere a fost o afișare umilitoare a izolării și neputinței Monarhiei.

10.3. *Dezintegrarea Concertului European și izolarea Austro-Ungariei (1913-1914)*

Acest lucru a fost cu atât mai îngrijorător, cu cât pericolele care amenințau Monarhia fuseseră exacerbate de războaiele balcanice. Turcia europeană, care nu mai exista, a servit de fapt ca un amortizor în sistemul statal european. Imperiul Otoman nu a fost niciodată satelitul unei mari puteri. După dispariția sa, situația din Balcani a devenit mult mai instabilă, tocmai pentru că Rusia sau Austro-Ungaria puteau fi acum în mod periculos tentate să aducă toate statele succesoare, sau majoritatea acestora, sub controlul lor și să-și excludă complet marii rivali de la orice influență în Peninsula Balcanică. Șansele ca acest lucru să-i aducă Austro-Ungariei un succes păreau mici în toamna anului 1913, căci numai Bulgaria și-a anunțat interesul de a revizui Tratatul de la București; ideea

că de acum încolo Rusia ar putea continua această politică a alarmat puternic Viena: „O nouă alianță balcanică”, scria *Neue Freie Presse* în februarie 1914, „ar fi o sabie înfiptă în inima Austriei”¹.

La Viena era la ordinea zilei să se recomande o abordare unilaterală. În iunie, rezultatele unei astfel de tactici erau destul de slabe; dar această înfrângere putea fi atribuită capriciilor aliaților Monarhiei, care erau în stare să se răzgândească oricând. În tot cazul, se putea învăța din evenimentele anului trecut că nimeni nu acordă atenție unei decizii a Concertului, dar, când o putere dă de înțeles că nu va renunța la acțiuni în forță, toată lumea este impresionată². Prin urmare, în octombrie 1913, după două săptămâni de proteste ale Concertului și avertizări suplimentare de la Viena, sârbii au ocupat alte zone pe care Conferința de la Londra le acordase Albaniei, iar un ultimatum austro-ungar, cu un termen de opt zile, a fost trimis la Belgrad. Retragerea rapidă a sârbilor părea să justifice încrederea tot mai mare a lui Berchtold în eficacitatea unei abordări unilaterale³.

Este discutabil dacă încrederea lui era justificată pe termen lung. Cu două ocazii ulterioare, pe 30 octombrie 1913 și 8 martie 1914⁴, rezultatele au fost și mai puțin satisfăcătoare: austriecii împreună cu italienii au intervenit la Atena cu o hotărâre asemănătoare, pentru a-i obliga pe greci să evacueze zonele din sudul Albaniei înainte ca marile puteri să ia o decizie finală. A doua oară și-au exprimat nemulțumirea chiar și germanii, iar Ministerul de Externe britanic a remarcat cu îngrijorare că Austro-Ungaria și Italia „cred că Concertul European nu mai există”⁵. În orice caz, nici comportamentul celorlalte puteri nu mai corespundea principiilor diplomației Concertului⁶. Însă decizia lui Berchtold de a urmări o politică independentă a purtat într-o oarecare măsură răspunderea și pentru prăbușirea Concertului European în 1914.

S-a demonstrat că tactica independentă în asociere cu Italia și Germania nu a putut opri declinul influenței austro-ungare în 1914 mai mult decât participarea sa la Concert în 1913. Membrii Triplei Alianțe au împărtășit sentimentul vag că Antanta este dușmanul lor; dar propriile interese erau atât de diferite și de contradictorii, încât nu erau capabile să planifice o contrastrategie eficientă.

1. *British Documents on the Origins of the War, 1898-1914*, ed. G.P. Gooch și H.W.V. Temperley, 11 vol. (Londra, 1926-1938), aici vol. X/1, nr. 346.

2. *ÖUA*, vol. VII, p. 8779.

3. József Galántai, „Austria-Hungary and the War: The October 1913 Crisis – Prelude to July 1914”, *Études historiques hongroises 1980* (Budapesta, 1980), pp. 63-90.

4. Crampton, *The Hollow Détente*, pp. 129, 146-149.

5. *Ibid.*, p. 147.

6. *Ibid.*, pp. 64 și urm.

Cu toate că în timpul unei vizite la Viena, la scurt timp după criza sârbă din octombrie 1913, Wilhelm al II-lea a rostit vorbe mari despre dorința sa de a „scoate sabia din teacă ori de câte ori acțiunea dumneavoastră va avea nevoie de ea”¹, în următoarele șase luni Berchtold va ajunge să se convingă că loialitatea lui Wilhelm II-lea nu însemna practic mare lucru. De la dezamăgirile din timpul celei de-a doua crize a Marocului, germanii au mutat centrul politicii lor mondiale spre Imperiul Otoman. Germanii au vrut să-și consolideze și să-și extindă propria influență – în Balcani, la Constantinopol și nu numai. Au avut, de asemenea, puține rețineri în a-și înlătura aliații sau a-i folosi pentru propriile lor scopuri. În Serbia, de exemplu, germanii erau dornici să-și promoveze propriul comerț; nu toți împărtășeau credința lui Berchtold că ostilitatea Serbiei era de neschimbat; în ianuarie 1914 au zădărnicit un plan austro-francez de a aduce sub control financiar linia feroviară orientală din noua Serbie deoarece considerau că dăunează intereselor economice germane și nu doreau ca Austro-Ungaria să se apropie de Franța².

Într-o zonă mai îndepărtată, în Asia Mică³, unde puterile își modelau deja sferele de influență, Berchtold era dornic să se asigure că Monarhia nu era singura putere care rămâne cu mâna goală. Dar nici Germania, nici Italia nu au dorit să-i facă loc Monarhiei în zonele lor de influență. Germanii chiar au amenințat că vor ieși din alianță dacă Berchtold nu va înceta să-i deranjeze. În iunie 1914, Berchtold nu reușise nimic aici.

În cele din urmă, nu părea să existe nici cel mai mic acord pe frontul politic. Berchtold a recomandat o alianță cu Bulgaria și poate și cu Turcia, dar Wilhelm al II-lea, care nu-l plăcea pe regele Ferdinand și avea încredere în conexiunile sale dinastice cu Atena și Bucureștiul, precum și în influența economică a Germaniei în România și Serbia, a acționat pentru constituirea unei alianțe formate din Serbia, România și Grecia. Austriecii nu au omis să sublinieze că, în acest fel, Wilhelm al II-lea a făcut jocurile Antantei și a promovat tocmai acea alianță balcanică de care Viena se temea cel mai mult.

În Albania, singura zonă în care Austro-Ungaria a salvat ceva din catastrofele războaielor balcanice, aliatul italian a fost considerat cel mai mare rival. Cu toate acestea, când a fost întemeiat noul stat, cele două puteri ale Mării Adriatice au

1. *ÖUA*, vol. VII, p. 8934.

2. Dörte Löding, „Deutschlands und Österreich-Ungarns Balkanpolitik von 1912-1914 unter besonderer Berücksichtigung ihrer Wirtschaftsinteressen”, teză de doctorat (Hamburg, 1969).

3. Fritz Klein, „Die Rivalität zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn in der Türkei am Vorabend des ersten Weltkriegs”, în *Politik im Krieg 1914 bis 1918* (Berlin/Est, 1964), pp. 1-21; Francis Roy Bridge, „«Tarde venientibus ossa»: Austro-Hungarian Colonial Aspirations in Asia Minor, 1913-1914”, *Middle Eastern Studies* 6 (1970), pp. 319-330.

conlucrat cu succes împotriva atacurilor grecilor și slavilor din 1913, dar în 1914 au avut mai puțin succes în a se opune intenției celorlalte puteri de a stabili un control internațional real. Atâta timp cât Albania era încă un obiectiv de atins, ea a unit puterile Adriaticii; dar, de îndată ce noul stat a fost fondat, el a devenit, în lupta pentru a-l stăpâni, obiectul celei mai aprige rivalități a lor. Nu atât vechea problemă a iredentismului, cât lupta pentru controlul coastei de est a Adriaticii a pus capăt apropierii dintre Monarhia Habsburgică și Italia care începuse în timpul războiului de la Tripoli; iar acest lucru l-a determinat pe Conrad să declare că Monarhia nu se poate bizui pe faptul că Italia își va îndeplini vreuna dintre obligațiile contractuale¹.

Cu un astfel de dezacord în Tripla Alianță, nu a fost deloc surprinzător că diplomația Franței și cea a Rusiei (sau, în cazul Bulgariei, a Antantei în ansamblul său) au avut succes după succes. Abia după luni de insistențe urgente, Berchtold a fost în stare să convingă Berlinul să împrumute Bulgaria pentru a-l împiedica pe Ferdinand să accepte o ofertă a Antantei care ar fi trebuit să conducă la demiterea miniștrilor săi austrofili². În ceea ce privește România, în primăvară Bucureștiul și Budapesta nu au reușit să ajungă la un acord privind tratamentul populației românești din Transilvania: iar când în iunie a urmat senzaționala vizită de stat a țarului la Constanța, Viena a început să se teamă pentru viitorul alianței. Și aici germanii erau indiferenți față de preocupările austriecilor: propria lor poziție în România, care se baza pe interese dinastice și economice, era suficient de sigură³. Nici pe germani nu i-au îngrijorat zvonurile despre presupusele planuri sârbești de a ajunge la Marea Adriatică – printr-o unire cu Muntenegrul. Când austriecii au vorbit despre folosirea preventivă a forței împotriva acestei uniri și cel puțin anexarea pasului Lovćen – un punct strategic care domină Cattaro (Kotor) –, împăratul german a numit aceasta „o mare prostie” și, în contradicție totală cu opinia sa din octombrie 1913 și chiar din decembrie 1912, a declarat că declanșarea unui război pentru a împiedica intrarea Serbiei pe coasta Adriaticii îl va lăsa „complet rece”⁴. După izbucnirea războiului, ambiția Germaniei a amenințat cel mai mult interesele Monarhiei;

-
1. Stone, „Moltke-Conrad”, p. 214. Despre cooperarea anterioară, vezi Horst Brettner-Messler, „Die militärischen Absprachen zwischen den Generalstäben Österreich-Ungarns und Italiens vom Dezember 1912 bis Juni 1914”, *MÖStA* 23 (1970), pp. 225-249.
 2. Wolfgang-Uwe Friedrich, *Bulgarien und die Mächte 1913-1915. Ein Beitrag zur Weltkrieges- und Imperialismusgeschichte* (Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa 21, Stuttgart, 1985).
 3. Brigitte Zwerger, „The Diplomatic Relations between Great Britain and Roumania, 1913-1914”, teză de masterat (Londra, 1971), p. 23. Vezi și Gary W. Shanafelt, „Activism and Inertia: Ottokar Czernin's Mission to Romania, 1913-1916”, *Austrian History Yearbook* 19-20 (1983-1984 [1988]), pp. 189-214.
 4. *GP*, vol. XXXVIII, nr. 15539.